

PRAKTIKFORSKNING I ETT RELATIONSPERSPEKTIV¹

Ilse Julkunen: *VTT, professor, Socialt arbete, Institutionen för socialvetenskap, Helsingfors universitet
ilse.julkunen@helsinki.fi*

Janus vol. 22 (1) 2014, 77–83

Jag ställs ofta inför frågan vad är praktikforskning när jag berättar om mitt forskningsområde. Här vill jag framför allt lyfta fram den centrala betydelsen av relationer i förståelsen av praktikforskning. Praktikforskning är en fråga om en nyfikenhet inför praktiken, om att skapa vetenskaplig kunskap med praktiskt värde, om att beskriva, analysera och förklara praktiken och att använda denna kunskap för att utveckla praktiken. Detta görs genom en aktiv medverkan av berörda aktörer såsom praktiker, ledare, beslutsfattare, planerare, servicebrukare och medborgare.

Det är många frågor om forskningens samhälleliga påverkan, om att de frågor som vi forskar i har relevans både på en praktisk och samhällelig nivå. Det är något som betonas i universitetens strategier, men ser man kritiskt till det blir samhällelig påverkan ofta på en retorisk nivå. Vi presenterar våra forskningsresultat och diskuterar dem, men det blir upp till praktiken och politiken att använda sig av det. Och mer än så kan vi inte kräva. Eller är det så? Jag skulle vilja hävda att vad det egentligen är frågan om, är att ta sociala praktiker och praxisen på allvar.

Frågan om hur man förstår praktiken är inte ny. Praktiken har alltid varit central för människor genom historien. För att inte tala om att den är en klar del av

asiatiskt kunnande. Ser man på västerländskt kunnande kan man finna olika faser och utvecklingar genom tiderna, både inom filosofi och socialvetenskaperna. Förhållande till praktiken, hur man förstår praktiken, vilken roll teorin har i relation till praktiken kan indelas i tre faser med början av Aristoteles och dess beskådande, betraktande relation till praktiken där teorin har en viss prioritet till praktiken. Det är genom teorin som praktiken kan få ny betydelse. John Dewey, den kända socialvetaren och pedagogen vidgade detta perspektiv till en mer experimenterande, testande relation till praktiken, där teori och praktik får ett mer jämlikt förhållande. Faktiskt vände Dewey upp och ner på förhållandet och det var praktiken som var utslagsgivande, det är genom praktiken som kunskap skapas och testas (Dewey 1929). Man insåg att erfarenheten är ett praktiskt och användbart redskap. Vi gör något aktivt med vår erfarenhet, den är inte beskådande och intern, den är aktiv och kopplad till handling (jmf Alhanen 2013).

Vad vi nu står inför är kanske ett mer integrerat och förklarande förhållande till praktiken, en förståelse om att praktiken är ett myller av olika element och det intressanta är att se hur dessa sammanfogas, dvs hur praktiken blir till (Miettinen m.fl. 2009). Det räcker

ändå inte till att bara granska och studera verksamheten, utan det är ett aktivt omskapande förhållande där kunskapen produceras i dialog. Vi behöver fungerande praktiker nu.

Förutom att det är ett mer integrerat förhållande är det också frågan om en breddning av perspektiven. Praktiken kan ses som nätverk som innefattar aktörer (såsom socialarbetare, sjukskötare, läkare och familjemedlemmar), deras handlingar och interaktioner och alla slags resurser (såsom teorier, verktyg, modeller, tekniska produkter, normer, mål, regler och pengar), som dessa aktörer mobiliserar och utnyttjar i sina handlingar. Dessa kan omfatta olika nivåer, från mikro (vad människor säger och gör), till meso (rutiner, modeller) och makro (institutioner och samhällen), utan att man nödvändigtvis särskiljer dem, för de går ofta in i varandra (Latour 2005). Egentligen kan man säga att de olika nivåerna är osynliga men man kommer åt dem genom handlingar.

Det centrala är att vi idag behöver kunna förstå praktik som både lokal och global, som något unikt och kulturellt gemensamt, som något i tiden som samtidigt är format av historien och dess krav (Julkunen 2011). Detta för att kunna öka vår förståelse för den komplexa praktiken och samtidigt kunna utveckla välfärdspraktiker som svarar på aktuella frågeställningar.

I stället för att tala om praktikvändningen (Schatzki m.fl. 2001) kan man tala om flera praktikvändningar, om hur olika generationer inverkar på hur vi ser på praktiken och om hur man genom kunskap kan förändra omvärlden.

Tänker vi att det sker genom att sprida idéer och nya perspektiv, eller att det inte räcker med att sprida idéer, utan att det behövs mera konkreta verktyg såsom språk, teknik och logik eller att det är genom praktiken, genom handlingar som styr vårt tänkande och handlande som vi når förändringar?

Praktikforskning reflekterar således inte en enskild filosofi eller metodologi, utan närmar sig kunskap genom delade förståelser, förståelser som existerar parallellt. Helt kort innefattar praktik något mera än att bara vara praktisk, vi kan finna broar mellan olika praktiktraditioner och också mellan andra discipliner.

Den danska forskaren Lars Uggerhøj (2011) har beskrivit det som en mötesplats mellan praktik och forskning som behöver förhandlas varje gång på nytt och på varje ställe, eftersom verkliga förändringar kräver att många olika personer och parter deltar. Det centrala är att denna delaktighet finns med i de olika forskningsfaserna, att aktörer involveras i processen och att nätverken utvidgas (Nowotny 2001). Denna betoning på växelverkan och dialog, på relationer och på en reflekterande diskussion mellan olika parter öppnar upp för förändringar.

Mycket av behovet av praktikforskning har fokuserat kring den föga kopplingen mellan forskning, praktik och policy. När man närmare granskat vad det är som förbättrar en effektiv användning av forskningskunskap, visar det sig att forskningen måste ha en praktisk relevans för de problem som praktiker och beslutsfattare möter i sin vardag. En amerikansk studie (Dal Santo m.fl.

2002) visade t.ex att den mest centrala faktorn för att effektivera användning av forskning, är att klargöra forskningsproblemet för och av alla parter i det begynnande stadiet och att stärka kommunikationen mellan alla parter längs med hela processen. Det är en frågan om att garantera mångfalden, att de som berörs hörs och att de inkluderas och svaras på i forskningsprocessen.

Man kan alltså konkludera, att praktikforskning inte enbart är en frågan om att studera hur saker och ting blir till eller utvecklas, utan också att studera hur något kan förbättras och under vilka omständigheter. Georg Walls (1986/2013) talar om att det är viktigt att människor är hemmastadda i handlingsrum. Forskning bör bidra med beskrivningar och analyser som människor känner sig hemmastadda med och knutna till. Då först uppstår handlingsförpliktelser.

Vad är det då som är centralt i praktikforskning i socialt arbete? Socialt arbete är ett professionellt fält som sträcker sig utöver organisationens gränser, till det omringande samhället, familjen, nätverk, grupper och individen. Socialt arbete ingår ofta i mångprofessionella miljöer och inom fältet upplever vi både utvecklande och motstridiga tendenser. Socialt arbete är en fråga om att göra goda beslut, beslut som grundar sig på den bästa möjliga kunskapen, inte enbart vad gäller den praktiska vardagen i mötet med klienter och grupper, utan också vad gäller den policy vardagen bygger på. Vi kan inte utesluta politiken från forskning i socialt arbete. Policyn och praktiken påverkar människors vardag. Det sociala arbetet och verksamheten är avhängig utveck-

lingen och trenderna i politiken och samhället, kanske i högre grad än annan professionell verksamhet. Vi kan heller inte utesluta normativa värderingar och etik i socialt arbete. Det här har sin inverkan på forskningen.

Samtidigt kan inte praktikforskning vara bunden till personer utan den måste finnas inbyggd inom utbildningen, inom professionen och praktikerna som möjliggör en fruktbar växelverkan mellan vetenskap och samhälle. Det måste finnas klara strukturer för kunskapsproduktion.

Helsingfors universitet har varit framsynst och varit med att grunda praktikforsknings miljöer såsom Heikki Waris institutet och Mathilda Wrede-institutet. Mathilda Wrede Institutet grundades år 2002 och verkar på basen av ett skriftligt kontrakt mellan Helsingfors universitet, yrkeshögskolan Arcada och Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området samt mellan olika kommuners sociala och hälso-service, såsom Helsingfors stad, Esbo, Borgå, Raseborg och Kyrkslätt.

Institutet förespråkar både ett mångdimensionellt och ett mångaktör perspektiv med respekt för olika röster. För några år sedan initierades Praxisarenan för att utveckla ”verkliga” lärande och kunskapsutvecklingsmiljöer i kommunerna, där studerande, lärare, forskare, servicebrukare och professionella (praktiker) inom social- och hälsovårdssektorn samarbetar och interagerar. I dessa autentiska miljöer, sammankommer studerande från de olika högskolorna för att praktisera och för att få handledning i praktiskt klientarbete, samtidigt som de kan utföra sina

forskningspraktikperioder och studera kring de frågeställningar som de lokala praktikerna upplever som akuta och relevanta (Julkunen m.fl. 2012).

Ambitionen vid instituten är att producera inte bara lokal kunskap utan långsiktig och generell kunskap. Kunskapsproduktionen är kumulativ, den bygger på studerandens, praktikers och forskares studier inom området, en kunskapsproduktion som förankras i kommunala och institutionella strategier. Denna struktur möjliggör testande av idéer och modeller i olika enheter och därigenom skapa både nya och mer hållbara lösningar på de aktuella problem praktiken tampas med. Praktikforskning förutsätter således att kunskap kan testas många gånger, att man får respons och feedback, och att kunskapen utvecklas i vidare nätverk. Det är ett genuint gräsrotsperspektiv med utgångspunkt i konkreta och aktuella frågor. Eller såsom filmregissör Ulrika Bengts har uttryckt det när det gäller att filma tillsammans med barn – att ställa blicken på rätt nivå, på barnet.

Aktuella forskningsteman vid institutet är t.ex ungdomsarbetslöshet. Ungdomar är en grupp som återigen drabbas av hög arbetslöshet. Ungdomsarbetslöshet är ett problemområde där politiken, verksamheterna och praktiken förändrats drastiskt på 2000-talet. Å ena sidan ser vi strängare kriterier för beviljande av stöd, samtidigt som unga har otroligt svårt att komma in på arbetsmarknaden. Vi har å andra sidan en paradoxal situation med många unga friska välutbildade människor som inte hittar in i vuxenlivet. Den ohälsa som vi ser bland arbetslösa ungdomar är oroväckande. Det handlar om ung-

domar som får permanenta sjukbidrag, som har olika psykiska problem och som ger upp, för att de upplever att de inte behövs. Vad handlar alltså arbetslöshet bland unga egentligen om och hur ser de unga själva på sin situation, hur påverkas de av alla förändringar? Det här är inte bara ett finskt samhällsligt problem utan ett nordiskt, europeiskt och globalt fenomen. Det finns alltså ett behov av att forska i de förändrade förutsättningarna kring unga och bland unga i ett komparativt perspektiv, med utgångspunkt i den aktuella praktiken. Det är genom en grundlig forskning på lokal nivå vi kan förändra praktiker även på global nivå.

Ett annat exempel är en studie kring Pojkars behov av stöd som nyligen publicerats i Mathilda Wrede institutets forskningsserie (Lunabba 2013). I studien framställs en analys av hur pojkars behov av hjälp och stöd kommer till uttryck inom ramen för den vardagliga verksamheten i klassrum, samt hur relationer mellan vuxna och pojkar präglar bemötandet av pojkar i skolan. Frågeställningen var uppbyggd utgående från ett intresse att göra forskning med praktisk relevans för det professionella välfärdsarbetet i eller i nära anknytning till skolan. En målsättning med studien var att resultaten kunde tillämpas i utvecklandet av bemötande av pojkar i skolan. När slutledningarna av den etnografiska studien skulle sammanfattas, sammanfattades de inte bara i ord, utan i en modell med syfte att utveckla det professionella välfärdsarbetet.

Kärnan i pojkeproblematiken ligger inte hos pojkarna i sig utan i relationen mellan de vuxna och eleverna. Goda relationer mellan vuxna och elever i skolan är förebyg-

gande på tre sätt. En god relation möjliggör en mångdimensionell insyn i en elevs tidigare livshistoria och framtidsvisioner. En fungerande relation ger också förutsättningar att tolka elevers handlande i nya situationer. En lärare kan identifiera relationen genom att reflektera i vilken utsträckning man har insyn i och inflytande över elevens situation. (Lunabba 2013, 187)

Studien har uppmärksammats mycket i skoldiskussioner och på nätet, och jag vill hävda på basen av de många diskussionerna, att studien redan fått relevans också inom andra sektorer än bara skolan.

Ett tredje exempel är en studie kring medborgarskap och delaktighet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning (Lindqvist 2014). Det fanns ett behov att öka förståelsen för delaktighet utifrån personernas egna upplevelser och att studera hur medborgarskap egentligen skapas i vardagen. Efter många års yrkespraktik, har det fallit sig naturligt att frågeställningarna har skapats utgående från forskarens arbets- erfarenhet och att utföra forskningen tillsammans med personerna själva där de lever sin vardag.

Det finns en stor betydelse av att lyfta fram erfarenheter och kunskap från en grupp av medborgare som kan anses vara i en utsatt situation och att återföra kunskapen till praktiken. Den görs genom att personerna själva deltar som aktiva i processen, intervjuar, kommenterar, reflekterar, samtidigt som deras vardag och praktik studeras. Denna forskningsprocess möjliggörs genom en förtroendefull relation både till personerna med funktionsnedsättning själva och till ledningen och beslutsfattarna.

Det är inte en beskådande relation utan en omdanande och omskapande så att praktiken får ny betydelse redan innan rapporten är skriven.

Även om slutledningarna håller på att sammanställas och inte är klara ännu, kan vi redan se betydelsen av att det vid t.ex planering av nya boendemiljöer för personer med funktionshinder, är viktigt att planeringen skall vara kommunikativ och föra fram olika röster. Denna öppenhet för varje persons individuella behov behövs inom människobehandlade organisationer. Delaktighet är som sådan en värdegrund i de professionellas arbete, ett verktyg att utveckla servicen och en naturlig del av vardagen som medborgare.

FRAMTIDEN DÅ?

Socialt arbete är ett område med allt mer ambitiösa frågor, ökande antal aktörer och parter och komplexa processer där policy har en stor inverkan. Vad ställer detta för krav på praktikforskningen? Om man utgår från att forskningsresultat och idéer sprids av de personer som är intresserade av idén (Latour 2007, Blok m.fl. 2011), de som anser att problemet är relevant och har ett subjektivt intresse i frågan, blir det viktigt att inkludera och ta med dessa personer i forskningsprocessen. Om och när praktikforskning skall kunna beakta makro-institutionella aspekter i praktiken, har vi mycket att lära oss av ny urban samhälls- och planeringsforskning. Vi behöver breda social-ekologiska studier. Inspiration kan man få av t.ex nya holländska studier om utveckling av urbana miljöer, som tar sin utgångspunkt i en relationell förståelse

av miljön (Boelens 2010). En initial utgångspunkt är, att kunna samlas vid en gemensam problemställning och att identifiera nyckelaktörer som har ett särskilt intresse för den aktuella problematiken. Denna inkluderande process är central för förståelsen av problematiken (se även Wrede m.fl. 2006). Man stimulerar även en mobilisering av associativa nätverk kring meningsfulla frågor. Ändå är betoningen här, inte enbart på hur de olika aktörerna ser på problematiken utan hur de ser på de framtida möjligheterna. Hela forskningsprocessen förutsätter initiering av pilotstudier och fallstudier, bilaterala möten och round table tillställningar och en demokratisk förankring. Det är en aktiv och omskapande process och något som vi kan hitta analogier med Chicago skolans studier från förra sekelskiftet, där både John Dewey och Jane Addams verkade för att inte enbart studera verksamheter och fenomen, utan också delta i att förändra villkoren för utsatta. Kanske det är de liknande samhällsomvandlingarna under sekelskiftet på 1900-talet som på 2000-talet, som skapat ett nytt intresse för John Deweys erfarenhetsfilosofi, såsom Kai Alhanen hävdar (2013).

”Riittäväen varhain, riittäväen rohkeasti” inledde Kaius Niemi sin kolumn i Helsingin Sanomat den 1.12.2013 där han pläderade för ett mer aktivt grepp på ungdomsproblematiken och där han – ja, indirekt – uppmanade universiteten med, i ett mer socialreformistiskt arbete i Toynbee Hall och Chicago School anda.

Kanske vi i framtiden inte ser enbart Mathilda Wrede-institutet och Heikki Waris institutet som aktiva praktik-

forskningsförespråkare, utan ser nya tvärvetenskapliga konstellationer med innovativa forskningsangrepp och forskning som är samhällsrelaterad och praktiskt relevant. En socialvetenskap som är stark där naturvetenskapen är svag, såsom Flyvbjerg (2001) uttryckt det, i reflexiva analyser och förhandlingar om värderingar och intressen, med fokus på praktiken och som är väsentliga för den sociala och ekonomiska utvecklingen i samhället.

FOTNOT

¹ Puheenvuoro perustuu Helsingin yliopistossa 4.12.2013 pidettyyn professorin juhlahuoltoon

LITTERATUR

- Alhanen, Kai (2013) John Dewey'n kokeemusfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Blok, Anders & Jensen, Torben Elgard (2011) Bruno Latour. Hybrid thoughts in a hybrid world. London and New York: Routledge.
- Boelens, Luuk (2010) Practice and Practising Theory: Outlines for an Actor-Relational-Approach in Planning, *Planning Theory* 2010 9: 28 DOI: 10.1177/1473095209346499
- Dal Santo, Teresa & Goldberg, Sheryl & Choice, Pamela & Austin, Michael J. (2002) Exploratory Research in Public Social Service Agencies: An Assessment of Dissemination and Utilization. *Journal of Sociology and Social Welfare* 29 (4), 59–81.
- Dewey, John (1929) *The Quest for Certainty. A Study of the Relations of Knowledge and Action*. London: George Allen & Unwin.
- Flyvbjerg, Bent (2001) *Making Social Science Matter: Why Social Inquiry Fails and How It Can Succeed Again*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Julkunen, Ilse (2011) Knowledge production processes in practice research – outcomes and critical elements. *Social Work & Society*, vol 9 (1): (urn:nbn:de:0009-11-29288)
- Julkunen, Ilse & Rosengren, Åsa & Österholm-Holmqvist, Eivor & Pihlajamäki, Eini (2012) Kollaborativt lärande i levande mångprofessionella kunskapsmiljöer. Teoksessa Noora Tuohino, Anneli Pohjola & Mari Suonio (toim.) *Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä*. Sosnet: SOSNET julkaisuja 5, 178–195.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lindqvist, Anne-Marie (2014) Att utöva sitt sociala medborgarskap – spänningsfält kring delaktighet bland personer med intellektuell funktionsnedsättning. Manuskript.
- Miettinen, Reijo & Samra-Frederichs, Dalvir & Yanow Dvora (2009) Re-Turn to Practice: An Introductory Essay. *Organization Studies* 30, 1309.
- Niemi, Kaius (2013) Riittävän varhain, riittävän rohkeasti. Kolumn i Helsingin Sanomat 1.12.2013.
- Salisbury forum group (2011) “The Salisbury Statement”. *Social Work & Society* 9 (1), 4–9.
- Schatzki, Theodore & Knorr-Cetina, Karin & von Savigny, Eike (2001) *The practice turn in contemporary theory*. London and New York: Routledge.
- Uggerhøj, Lars (2011) What is Practice Research in Social Work: Definitions, Barriers and Possibilities, *Social work and Society* 9 (1), 45–59.
- Walls, Georg (1986) *Kunskapsutveckling i socialt arbete – en fråga om vad då?* I Maritta Törrönen & Marjaana Seppänen (red.) *Sosiaalityön tiedonmodostus. Kunskapsutveckling i socialt arbete*. Juhlakirja Professori emeritus Georg Wallsin 80-vuotispäivän kunniaksi 19.9.2013. Sosiaalityeiden laitos. Helsingin yliopisto, 2013.
- Wrede, Sirpa & Benoit, Cecilia & Bourgeault, Ivy & Teijlingen Edwin & Sandall Jane & De Vries Raymond (2006) Decentred comparative research: Context sensitive analysis of maternal health care. *Social Science & Medicine* 63, 2986–2997.